נעומקו של מקרא

דברי עומק
בפרשת השבוע ובמועדים

ויצא

ה'תשפ''ז

בכל עניני החוברת ניתן לפנות אל: 052-7675895
גור-אריה צור | מודיעין עילית
להצטרפות לתפוצת מייל: leshem895@gmail.com

לעומקו של מקרא
ויצא

הקדמה לפרשת ויצא

סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת-הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם (קהלת, יב,יג')

ונדרש פסוק זה בברכות ו: וכן בשבת דף ל עמ' ב' **בג' אופנים**:
מאי **כִּי זֶה כָּל-הָאָדָם**
א. ר' אליעזר אומר כל העולם כולו לא נברא אלא **בִּשְׁבִיל זֶה**. [בשביל הירא-שמים].
ב. ר' אבא בר כהנא אמר **שָׁקוּל זֶה** כנגד כל העולם כולו.
ג. שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה שמעון בן זומא אומר לא נברא כל העולם כולו אלא **לְצָוָּות לְזֶה**. [מלשון צוותא, יחדיו, ויש מנקדים לְצָוֹות לזה].

ומפרש המהרש"א שאין מחלוקת בדברי התנאים הנ"ל, **אלא ג' עולמות הן, הנתונים בידי האדם הירא-שמים:** עולם **המלאכים**, עולם **התיכון** ועולם **התחתון**.
וביאור דבריו:
א. לר"א שאמר כל העולם כולו לא נברא אלא **בִּשְׁבִיל זֶה,** נתכוון לעולם **המלאכים**.
ב. לר' אבא בר כהנא שאמר **שָׁקוּל זֶה** כנגד כל העולם כולו, נתכוון לעולם **התיכון** הוא עולם התכונה, השמש והירח והכוכבים.
ג. לשמעון בן עזאי או לשמעון בן זומא שאמר לא נברא כל העולם כולו אלא **לְצָוָּות לְזֶה**, נתכוון לעולם תחתון [הוא עולם העשייה] שלא נברא אלא להיות לו לצוותא בעלמא ולשמשו.

ואשר על כן, לעומקו של מקרא, תבואר פרשת ויצא וכן פרשת וישלח על פי המהרש"א הנ"ל: **שכל ג' העולמות** הנתונים בידי הירא שמים, נתקיימו ביעקב אבינו שנאמרה בו **יראת אלקים** ככתוב: (כח,יז') **וַיִּירָא** וַיֹּאמֶר מַה-**נּוֹרָא** הַמָּקוֹם הַזֶּה וגו'.

והרי נמצא יעקב שולט **בעולם המלאכים** שנא' (כח,יב') וְהִנֵּה **מַלְאֲכֵי** אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ, וכן לקמן (לב,ד') וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב **מַלְאָכִים** לְפָנָיו ופירש רש"י מלאכים ממש.
וכן נמצא יעקב שולט בעולם **התיכון**, הוא עולם התכונה, השמש והירח והכוכבים, שנא' (כח,יא') וַיָּלֶן שָׁם כִּי-בָא **הַשָּׁמֶשׁ** ששקעה חמה בעבורו, וכן וַיִּזְרַח-לוֹ **הַשָּׁמֶשׁ** (לב,לב').
וכן נמצא שולט הוא בעולם **התחתון**, עולם הטבע והעשייה, שנא' **וַיְגַל אֶת-הָאֶבֶן** מֵעַל פִּי הַבְּאֵר. (כט,י') וכפירוש

לעומקו של מקרא
ויצא

רש"י: כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול.

ועוד יֵאָמֵר לעומקו של מקרא, כי שלשה עולמות אלו הם כנגד ג' סוגים של יראת שמים, ושלשתם נתקיימו ביעקב:

א. יראת הרוממות כנגד עולם עליון הוא עולם המלאכים. ככתוב: (כח,יז') **וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה-נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם,**

ב. יראת חטא כנגד עולם התכונה, ככתוב: [וישלח, לב,ח'] **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ** וכפירוש רש"י שם: **וַיִּירָא** שמא **יֶהֱרג**, ויצר לו, **אם יהרוג הוא את אחרים**. ויהיה נחשב שופך דמים כאחיו עשו, וכפי שאמרו [שבת קנו.] שמזל מאדים, יכול להשפיע על האדם להיות שופך דמים, ויעקב שלט בתכונה ובמזלות לבלתי היות שופך דמים כאחיו, בכח היראת חטא שלו.

ג. יראת העונש, כנגד עולם העשייה, וכאומרו לרבקה אמו [תולדות כז,יב']: **אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה:** וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ [שם כז,יב']: **עָלַי קִלָּלָתְךָ בְּנִי.** ולא חששה שתחול עליה הקללה של יעקב כי ידעה שבכח היראת עונש של בנה לא יאונה לו כל רע, אלא אדרבה, תחול עליו רק ברכה.

ועוד יֵאָמֵר לעומקו של מקרא, כי יתבאר הפסוק בקהלת **סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת-הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם** (קהלת, יב,יג') ועל פי דברי התנאים הנ"ל בדרך נוספת: שיכוונו דבריהם כנגד **ג' עולמות של הנשמה:**

א. עולם הזה, בו **הנשמה בגוף,** וכנגד זה אמר שמעון בן עזאי או שמעון בן זומא: לא נברא כל העולם כולו אלא **לְצָוָּות לְזֶה**. ועל דרך "אל תקרי". אל תקרי **צָוָּות** אלא **צָבָת**. כמשנה ו' בפרק ה' של פרקי אבות: **עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת** [וְיֵשׁ אוֹמְרִים] אַף **צָבָת בְּצָבָת עֲשׂוּיָה**. והיינו שבעולם הזה הגוף והנשמה אחוזים זה בזה כצבת בצבת עשוייה, ואינם יכולים זה בלא זה, והם משמשים זה את זה כל אחד לצוותא לשני, והיינו שאמר **לְצָוָּות לְזֶה**.

ב. עולם הנשמות, לאחר פטירת האדם, וכו' אבא בר כהנא שאמר **שָׁקוּל זֶה** כנגד כל העולם כולו, ויהיה אומרו **שָׁקוּל** מלשון משקל על

לעומקו של מקרא
ויצא

המאזנים. שם, בעולם הנשמות, **שוקלים** את האדם לשפטו עבירות כנגד זכויות, ואם זכה מתקיים כנאמר על ידי דניאל [יב,ג']: **וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד.**

ג. עולם התחייה, בו יורדת הנשמה מעולם הנשמות לדשן העצמות בקבר ולהעלותו לתחיית המתים. וכר' אליעזר שאמר: כל העולם כולו לא נברא אלא **בשביל זֶה**. שֶׁכָּל עולם התחייה לא נברא אלא בשביל הירא שמים.

או כלך לדרך זו: שֶׁכָּל עולם התחייה לא נברא אלא בשביל **זֶה** אותה העת שבה עתידים הצדיקים להצביע על הקב"ה ולומר הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ **זֶה** כמובא בסוף מסכת תענית [לא.]: אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' {ישעיה כה-ט} וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ **זֶה** קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ **זֶה** ה' קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ. שלא נברא האדם אלא כדי להגיע לעולם שכולו טוב, לעולם תחיית המתים. שכל תכליתו של האדם הוא לזכות לעולם התחייה והוא עולם הבא האמור במשנה א' בפרק חלק: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וכמסקנת הגמרא שם, [סנהדרין צ.] שהכופר בעולם הבא הוא תחיית המתים לא יהי לו חלק בתחיית המתים. וכל המאמין בתחיית המתים והיינו יראת הרוממות, הרי יש לו חלק לעולם הבא, בתחיית המתים. ככתוב בשירת האזינו [לב,ט']: כִּי חֵלֶק יְהוָ֣ה עַמּ֔וֹ **יַעֲקֹ֖ב חֶבֶל֣ נַחֲלָתֽוֹ.** וכדברי רב יצחק בשם ר' יוחנן [תענית ה:] **יעקב אבינו לא מת** וכדמסיים שם: **מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.**

^^^^

וַיֵּצֵ֥א יַעֲקֹ֖ב מִבְּאֵ֣ר שָׁבַ֑ע וַיֵּ֖לֶךְ חָרָֽנָה (כח,י')

פירש רש"י: **וַיֵּצֵא**. לא היה צריך לכתוב אלא **וילך** יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא

לעומקו של מקרא
ויצא

משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. **וכן** (רות א) **ותצא** מן המקום האמור בנעמי ורות.

ויש להבין מה בא רש"י לחדש לנו על ידי רות.

ולעומקו של מקרא, י"ל שבא לברר מה **תכלית** יציאתו של יעקב אבינו. האם כדי לברוח מעשו או כדי להקים ולבנות את בית ישראל.

והנה כי כן יגלו לנו הפסוקים במגילת רות כי תכלית יציאתן של רות ונעמי משדה מואב חזרה לארץ ישראל, היא **לבנות את בית ישראל**, כפי שמובא בהמשך מגילת רות וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן ה' אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתֶךָ **כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל**". [רות, פרק ד פס' יא].
ובזה נתבאר כוונת רבקה באומרה ליצחק רק את הטעם של מציאת שידוך הגון ליעקב ולא את טעם הבריחה מעשו. **שהבינה רבקה** כי **בריחתו** מעשיו הרשע היא רק **סיבובי סיבות** לתכלית הנרצית **לבנות את בית ישראל**. ולפי זה יובן פֵּן חדש בפירוש"י כאן מה כוונתו **יציאת צדיק עושה רושם.** לא רק רושם על המקום **שיצא** משם כגון פנה זיוה וכו', אלא גם רושם על המקום **שמגיע לשם**.
וכן יציאת צדיק עושה רושם לא רק על **סיבת עזיבתו**, אלא גם על **תכלית הגעתו.**

ועוד בענין ההשואה של רות ליעקב: כשם ששרשו של דוד בא מרות ובועז, כן שרשו של **משיח בן יוסף** בא מיציאתו של יעקב אל רחל. ולכן הקדים את רחל ללאה להיות רחל שרש ועיקר למלכות.

ולכן יצאו נעמי ורות **ריקם** ממואב, כשם שיצא יעקב **ריקם** בממונו. כדי לבנות את ביתו **מן היסוד.** וכשם שקבלו עליהם נעמי ורות מלכות שמים בצאתם ממואב, כן קבל על עצמו יעקב, בהיותו טמון בבית שם ועבר י"ד שנה, כדי להגיע לתכלית העליונה הנ"ל, ולכן יציאתן של רות ונעמי כמו של יעקב היו בבחינת "צא מאיצטגנינות שלך". יציאה מוחלטת **מהחומריות אל הבנין הרוחני.** ולכן סובב הקב"ה סיבותיו שיעקב יצא ללא ממון וללא רכוש, ויזדקק לבנין גשמי של פרנסה כמו רות ונעמי שנאמר בהן [רות א,כא'] **אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי ה'**. וכל

לעומקו של מקרא
ויצא

כך למה כי **מתוך כך יבנה את הבית הרוחני.**

ועוד יש לומר, לפירושו של רש"י, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה וכשהוא יוצא מן העיר ההוד הזיו וההדר אמנם פנו מן העיר, **אך הם הולכים עם הצדיק לכל מקום אשר יפנה.**

ולכן נקט בלשון **פנה.** פנה **לכל פינה ופינה אשר יהיו מועדות פניו של הצדיק.** והוא עניין הרושם. שיציאתו של הצדיק **עושה רושם בעולמות,** ומלאכים יחפזון לפניו להנחותו בדרך אשר ילך בה.

והוא המובן שאמר **מבאר שבע,** שדולה מהבאר של התורה שנאמר בה **באר היטב,** והיא **מאירת פניו** אפילו במקומות החשוכים כמו חרן אשר שלט שם בימי תרח חרון אף של מקום. והוא אומרו **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם.** הוא לשון תפילה, שהתפלל במקום של גילוי שכינה. שבכל מקום אשר ילך, שם מביא עמו **גילוי שכינה של מקומו של עולם.**

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כח,יא')

על דרך הצח, ידרשו שני הפסוקים הראשונים **[י'-יא']** כמין חומר: **וַיֵּצֵא יַעֲקֹב** מבטן אמו לאחר שדלה **מִבְּאֵר** התורה שלימדהו שם המלאך עד אשר **שָׁבַע** וְנִשְׁבַּע להמשיך לימוד התורה גם בצאתו, **וַיֵּלֶךְ חָרָנָה** אל עולם חרון האף של עשו, **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם** אשר שם השכינה, באהלה של תורה, **וַיָּלֶן שָׁם** לקיים את הפסוק בצל שדי יתלונן, **כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ** במות אברהם, ולעת בֹּא **הַשֶּׁמֶשׁ** עת הגיע זמנו של יעקב לזרוח ולהאיר את העולם בתפארת תורתו הכלולה מגבורת תורתו של אביו יצחק ומתורת החסד של זקנו אברהם, ועל ידי כך לשכך חרון האף של עשו בעולם, **וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי** מיסודות התורה של הקב"ה הנקרא **הַמָּקוֹם,** להיות אב לבנים אשר יהיו בוני הטרקלין של העולם הבא, **וַיָּשֶׂם** תכלית זאת **מְרַאֲשֹׁתָיו,** ובראש מעייניו, **וַיִּשְׁכַּב** לקפל תחתיו את כל תכניותיו ולהיות מרכבה לשכינה אשר תוציא **בַּמָּקוֹם**

^^^^

לעומקו של מקרא
ויצא

הַהִוא, בארבע אמות של הלכה, את כל מאוויו מן הכח אל הפעל.

ובמסכת חולין (צא:) מובא שקפל כל הארץ תחתיו. וארכה ורוחבה של הארץ נבחן **בהליכה** של אברהם אבינו שנאמר לו קום התהלך בארץ וגו', ואמרו אל תקרי הליכות אלא **הלכות**. מכאן ששכב **בארבע אמות של הלכה.**

^^^^

וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. [כח,יב']

ובתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שהם המלאכים אשר נשלחו להפוך את סדום, ומשום שגילו מסתורין של הקב"ה, שעתידה סדום ליהפך, נדחו מהמחיצה קל"ח שנה, ועתה קבלו רשות לעלות. וזה שנאמר **וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים** וגו'.

ועל פי זה מבואר כי **החלום הנבואי**, הוא **מציאות רוחנית**, אשר יש בו **ממש רוחני**. ואשר על כן יכול **החלום הנבואי** ליהפך **ממציאות רוחנית למציאות גשמית, ובמציאות זו יתקיימו כל הברכות שהובאו בחלום.**

ומבואר בספר **שערי אורה** לר' יוסף ג'יקיטאלי, שמקורו של החלום הנבואי הוא **בנקודה העליונה של קוצו של יוד** אשר בכתר עליון בעולם האצילות, ונקודה עליונה זו נקראת **חולָם**. והיא כהנקודה מעל ה- **ו**. היא ה**ו** שעתיד אליהו ליתן ליעקב כמשכון שיגאל את בניו, ואשר על כן יִקָּרֵא יעקוֹב עם **ו** הוא **הסולם של יעקב** המחבר שמים וארץ. שראשו מגיע השמימה, ומשם משתלשל אל עולם העשייה, והופך למציאות של ברכה. ובראשו **החולם הנכסף** המקשר דרך ה-**ו** בין עולם האצילות לעולם העשייה, בו מקבל יעקב את שפע הברכה.

^^^^

בתחילת דרכו של יעקב לחרן נאמר לו: [פרק כח,טו']

וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ.

לעומקו של מקרא
ויצא

ובחזרתו מחרן נאמר לו:
[פרק לא,ג'] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יַעֲקֹב שׁוּב אֶל-אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ **וְאֶהְיֶה עִמָּךְ:**

ואשר על כן יש לברר שתי מידות אלו, **אָנֹכִי וְאֶהְיֶה.**

מידת אָנֹכִי
ומידת אֶהְיֶה

וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וגו'. (כח, טו')
וְאֶהְיֶה עִמָּךְ (לא,ג')

יש ליתן את הדעת על ההבדלים בין אנכי, אהיה, והשילוב ביניהם ואנכי אהיה.

אָנֹכִי, היא המידה אשר בה נתברך **אברהם**. שנאמר [בברית בה"ב טו,א'] אַל-תִּירָא אַבְרָם **אָנֹכִי** מָגֵן לָךְ.

אֶהְיֶה היא המידה שבה נתברך **יצחק**. שנאמר **(בפר' תולדות כו,ג')** גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת **וְאֶהְיֶה** עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ. **וליעקב** ברך בשתיהן: גם במידת **אָנֹכִי** וגם במידת **אֶהְיֶה**, שנא' והנה **אָנֹכִי** עמך וגו', וכן נאמר [שם] וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ **וְאֶהְיֶה עִמָּךְ.** מכאן ואילך היתה ההנהגה של הקב"ה **באָנֹכִי אֶהְיֶה.**

ועל פי הזוה"ק ובספרים הק' מובא כי **מידת אנכי** היא כמידת **מלא כל העולם כולו**, לעילא ולתתא, גניז וסתים, והיא הנקראת **השגחת השם**, לעתים **נגלית** לעתים **נסתרת**, היא התגלות **השגחת השם** בעולם בשבילי התורה, והנבואה.

וכמובא בזהר הק', (דף צ"א ע"א) **אָנֹכִי**, רָזָא דְּעָלְמָא עִלָּאָה, בְּרָזָא דִּשְׁמָא קַדִּישָׁא יה"ו. אָנֹכִי, אִתְגַּלְיָא וְאִתְגְּנִיז. אִתְגַּלְיָא בְּרָזָא קַדִּישָׁא דְּכֻרְסְיָא, דְּסִיהֲרָא קַיְימָא בְּשָׁלֵימוּ כַּחֲדָא, כַּד שִׁמְשָׁא שַׁלְטָא, וְסִיהֲרָא אִתְנְהִירַת, וְלֵית לָהּ שְׁבָחָא, בַּר שְׁבָחָא (דף צ"א ע"א) דְּנְהוֹרָא דְּנָהִיר עָלָּה. אָנֹכִי, בְּאַשְׁלְמוּת רָזִין דְּשָׁלֵימוּ דְּכוּרְסְיָא לְתַתָּא, עי"ש.

ומידת אֶהְיֶה היא מידה של **גבוה מעל גבוה,** שרש כל המעשים והנשמות בעולמות עליונים **אשר מהם מתברכת מידת האָנֹכִי** להשפיע טוב ה' לבריותיו.

וכמובא בזה"ק (דף ס"ה ע"ב) **אֶהְיֶה,** דָּא כְּלָלָא דְּכֹלָּא. דְּכַד שְׁבִילִין סְתִימִין וְלָא מִתְפָּרְשָׁן, וּכְלִילָן בְּחַד אֲתַר. כְּדֵין אִקְרֵי אֶהְיֶה, כְּלָלָא כֹּלָּא, סָתִים וְלָא

לעומקו של מקרא
ויצא

אִתְגַּלְיָא. בָּתַר דְּנָפַק מִנֵּיהּ שֵׁירוּתָא, וְהַהוּא נָהָר אִתְעַבָּר לַאַמְשָׁכָא כּוֹלָא, כְּדֵין אִקְרֵי אֲשֶׁר אֶהְיֶה. כְּלוֹמַר, עַל כֵּן אֶהְיֶה, אֶהְיֶה זַמִּין לְאַמְשָׁכָא וּלְאוֹלָדָא כּוֹלָא. אֶהְיֶה: כְּלוֹמַר, הַשְׁתָּא אֲנָא הוּא כְּלַל כּוֹלָא, כְּלָלָא דְּכָל פְּרָטָא. עי"ש.

וביאור הדברים לעומקו של מקרא: שבעוד **אָנֹכִי** היא מידת **הסתום והגלוי**, מידת השכר והעונש, מידת החיבור בין שמים וארץ, הרי מידת **אֶהְיֶה** היא מידת **הסתום הבלתי נגלה**. גבוה מעל גבוה. הכוללת הכל ולא מתפרשת אלא רק במידת **אֲשֶׁר אֶהְיֶה [שמות ג, יד']**, שהוא כנהר הממשיך את הנאצל אל מציאות האדם, באשר מידת **אֲשֶׁר אֶהְיֶה** מזומנת להמשיך את האצילות העליונה אל תוך עולם העשיה של אנכי עד פרטי הפרטים.

ואברהם התברך במידת **אָנֹכִי** על ידי מידת החסד שלו, **ויצחק** התברך במידת **אֶהְיֶה** על ידי מידת הגבורה שלו, כפי דרגת העבודה והיראה שהגיע אליה בעת אשר פשט צוארו בעקידה, **ויעקב** על ידי מידת התפארת ובכח התורה הגיע לשתי הדרגות גם יחד, **אָנֹכִי אֶהְיֶה**. ועל ידי כך יכול היה **לשלוט בעולם התחתון ובעולם התיכון ובעולמות עליונים כנ"ל.**

והיא היא הברכה אשר ברך יצחק את יעקב לפני צאתו לחרן **בא-ל שַׁדַּי**. שהיא מלשון **שִׁדּוּד מַעֲרָכוֹת** הטבע, שהוא כעין שינוי סדרי בראשית, לא כפי שהוטבעו בבריאת העולם, כאומרו: (בראשית מג, יד): "**וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים**". וְעוֹד שָׁם בְּרַשִׁ"י: וּמִדְרָשׁוֹ - מִי **שֶׁאָמַר** לָעוֹלָם **דַּי**, יֹאמַר לְצָרוֹתַי דַּי. שד"י נוטריקון שאמר לעולם די. ונקראת ברכת אברהם, וכן נקראת המעולה שבברכות, **שהיא הפותחת את השערים** לגבהי גבהים לשערי שמי שמים עליונים של **אֶהְיֶה** ושל **אֲשֶׁר אֶהְיֶה** ושל המידה המשותפת של **אָנֹכִי אֶהְיֶה.**

^^^^

וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ (כח,יב')

וְהִנֵּה סֻלָּם. סלם בגימטרי' **קֹל.** הַקּוֹל קוֹל יעקב. לומר לך מתי הקל קול יעקב כאשר הוא שואף בענותנותו כלפי הארץ. וזהו שכתוב מצב ארצה. וכן שואף הוא להגיע השמימה. לקבל שפע רוחניות ולגלות רזין סתימין.

לעומקו של מקרא
ויצא

ולכן נכתב **קֹל** ללא ו', כי ה-ו' הוא הסולם דרכו עולה קול התפילה למעלה, וכשה-"**קֹל**" הוא עצמו הסולם, אינו צריך ל-ו'.

ואשר על כן ירמוז הסולם בחלום יעקב לסולם התפילה:
וכפי שאמרו בברכות כו: **אין פגיעה אלא** [לשון] **תפילה.** ועוד אמרו **[ובר"י כי תשא שמות לג, כא'] אין המקום אלא הקב"ה** שנקרא מקום, שנאמר **וַיֹּאמֶר יְהוָ֔ה הִנֵּ֥ה מָק֖וֹם אִתִּ֑י. ואשר על כן** באומרו **[כח, יא'] וַיִּפְגַּ֖ע בַּמָּק֑וֹם** היינו כוונת התפילה, ויתפלל לקב"ה שנקרא מקום. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שמכוון ופוגע במטרה, עד שמגיע עד כסא הכבוד. והיינו דאמרו **תְּפוֹן** תפילתי, והוא מלשון **התכוננות,** ומלשון **מוכנות** כעין והכן לבבם אליך, ומלשון **מָכוֹן** לשבתך, **ומלשון כוונה.** וכוונה יש בה ב' טעמים. כוונת התפילה **לְמַה** שהוא אומר, וכוונת התפילה **למי** שהוא אומר. וכמו שמכוונים את החץ מקשת למטרה, כן יש לכוון את התפילה למטרה. והיינו שיכוון למי שהוא אומר. **והיינו לַמָּקוֹם** ב"ה.

^^^^

וַיִּיקַ֣ץ יַעֲקֹ֔ב מִשְּׁנָתוֹ֙ וַיֹּ֣אמֶר אָכֵ֔ן יֵ֥שׁ ה' בַּמָּק֖וֹם הַזֶּ֑ה וְאָנֹכִ֖י לֹ֥א יָדָֽעְתִּי: וַיִּירָ֕א וַיֹּאמַ֕ר מַה-נּוֹרָ֥א הַמָּק֖וֹם הַזֶּ֑ה אֵ֣ין זֶ֔ה כִּ֥י אִם-בֵּ֖ית אֱלֹהִ֑ים וְזֶ֖ה שַׁ֥עַר הַשָּׁמָֽיִם: (כח,טז')

וַיִּיקַ֣ץ יַעֲקֹ֔ב מִשְּׁנָתוֹ֙. ואמר ר' יוחנן (מדרש רבה) אל תקרי **מִשְּׁנָתוֹ֙ אלא מִמִּשְׁנָתוֹ.** שלמד עד קצה היכולת ומכח **מִשְּׁנָתוֹ** ראה מראות אלקים חיים **בִּשְׁנָתוֹ**.

וְאָנֹכִ֖י לֹ֥א יָדָֽעְתִּי
בשימת לב, וְאָנֹכִ֖י בטיפחא. והוא כעין הפסקה קלה. **וכאומרו**: והתגלות השם במידת ה- **אָנֹכִי**, לא התגלתה לי עד כה. **ועוד,** עם כל לימוד ולימוד אני מגלה יותר ויותר את מידת האנכי ה' אלקיך, ומגלה עד כמה יודע אני יותר מה שלא ידעתי עד הנה. ולכן אמר ר' יוחנן (שבת קה.) **אנכי** ר"ת **א**נא **נ**פשי **כ**תבית **י**הבית. ופירושו לפי פשוטו: אני עצמי את הכתב [שבלוחות] נתתי. ודרשו בו רוב דרשות, וכגון על דרך החסידות: כביכול אומר הקב"ה: את עצמי נתתי בתוך הכתב.

ולעומקו של מקרא יֵאָמֵר: שככל שה**כתבית יהבית** יותר בגילוי, כלומר

לעומקו של מקרא
ויצא

ככל שעל ידי הלימוד מתגלה יותר ויותר עומק הכתוב, בדרך של **פשט רמז דרש סוד**, כן כביכול **האנא נפשי** של הקב"ה יותר בגילוי.

ועוד יש לומר בזה, באומרו **וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ**, חשש יעקב כי עתה יהיה **קֵץ לְמִשְּׁנָתוֹ**, שלא יוכל עוד ללמוד בבית לבן, ובקש שֶׁכָּל מה שלמד עד עתה ישאיר בו רושם וישאר להיות איש תם.

וכך יהיה ערך הדברים: אכן, **יש אנכי** [ה' אלקיך] במקום הזה, **בזכות** מה שלמדתי עד עתה, ויהי רצון שיהיה עמי גם מכאן ולהבא גם אם לא אוכל להיות פנוי ללימודי.
ועל דרך סמוכים וסרסהו ודרשהו, יש לדרוש על דרך הצח: וּבָמָקוֹם שכתוב אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי, יהיה אומרו: **אָכֵן יֵשׁ אָנכִי ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה** ויהי רצון שיהיה עמדי, אע"פ **שלא ידעתי** אם אוכל עוד ללמוד מהיום והלאה.

ויש לשאול, לדרשת ר' יוחנן שהקיצוהו מן השמים ליעקב מִמְּשְׁנָתוֹ: **מדוע יכשילוהו** לכאורה לצדיק, במשנה מפורשת **[פרקי אבות פרק ג משנה ז']**: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, **וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ** וְאוֹמֵר, **מַה נָּאֶה אִילָן זֶה** וכו' מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

ולחדד הקושיא מפרש הרע"ב: וְיֵשׁ אוֹמְרִים, **דְּאַשְׁמוֹעִינַן רַבּוֹתָא** דְּאַף עַל גַּב דְּעַל יְדֵי כֵּן הוּא מְבָרֵךְ **בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ,** אַף עַל פִּי כֵּן מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, **מִפְּנֵי שֶׁהִפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ**.

ובשימת לב יֵרָאֶה לַמְעַיֵּן כי אין הדבר דומה.

שהאומר מה נאה אילן זה מחליף הפרט בהכלל. כי כל העולם כולו כלול במשנתו, כולל אילן זה שהוא מתפעל ממנו. והמפסיק ואומר מה נאה אילן **זה,** כאילו מחליף **הפרט בהכלל**. שהאילן הנאה הוא **פרט בבריאה.** ומשנתו היא **כלל הבריאה, שכל העולם כולו יונק חיותו מהמשנה שהאדם שונה, אפילו בדרך.** וכיצד יחליף זה בזה.

אבל הכא, שונה הדבר. כי **משנתו** של יעקב היא אמנם **כלל הבריאה,** אך היא עדין **פרט** אצל הקב"ה, שהוא כולל כל העולמות כולם, **שהוא מקומו של עולם**

לעומקו של מקרא
ויצא

ואין העולם מקומו. וכשהקיצוהו ממשנתו אמר מה נורא **המקום** הזה, **אכן יש ה' במקום הזה** והרי זה כולל כל העולמות כולם **וגם את משנתו שעסק בה בחלומו,** ועתה משעה שהקיץ הוא עוסק **בעיקר** ובכלל היותר גדול, שממנו כל המשניות כולן, וממנו תוצאות חיים.

וזה שאמר ר' יוחנן אל תקרי **מִשְׁנָתוֹ אלא מִמִּשְׁנָתוֹ.** להגיד שבחו של יעקב אבינו, שלא החליף העיקר בטפל והכלל בהפרט, ושיבח למי שהשבח שלו, וקשר העטרה למי שהעטרה שלו.

^^^^

וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם

וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם-יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכָל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ: {כא} **וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים:** {כב} **וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר-שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן-לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:** (כח,כ-כב')

לעומקו של מקרא ידרשו פסוקים אלו כמן חומר **לשמירת השבת,** שבזכותה ינצל ויחזור בשלום אל בית אביו: שנאמר: **וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם.** **וְשַׁבְתִּי** לשון שבת. ובדרך של אל תקרי, אל תקרי **וְשַׁבְתִּי אלא וְשַׁבַּתִּי. וְשַׁבַּתִּי בְשָׁלוֹם.** ובקש בזה שיזכה לשמור שבת בכל אשר ילך, כי השבת מקור הברכה.

ובדבריו רמז **לל"ט מלאכות שבת, שיזכה לשמור את כולן כהלכתן.** כיצד:

לֶחֶם לֶאֱכֹל היינו המלאכות הנעשות **בלחם** כגון החורש, הזורע, הקוצר, המעמר, הדש, זורה, הבורר, הטוחן, המרקד, הלש, האופה.

וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ הן המלאכות הנעשות בבגד, כגון הגוזז המלבן המנפץ הצובע הטווה המיסך העושה שני בתי נירים, אורג שני חוטים, הפוצע שני חוטים, הקושר, המתיר, התופר שתי תפירות, הקורע על מנת לתפור שתי תפירות,

וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם היינו **מזוזה** השומרת על האדם שישוב בשלום לביתו, ולשם כתיבת מזוזה יש מלאכות כגון: הַצָּד צְבִי, הַשּׁוֹחֲטוֹ, הַמַּפְשִׁיטוֹ, הַמּוֹלְחוֹ, וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ, וְהַמּוֹתְחוֹ, וְהַמְּחַתְּכוֹ,

לעומקו של מקרא
ויצא

הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְהַמּוֹחֵק עַל מְנָת לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת.

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת היינו הבונה והסותר,

מַצֵּבָה היינו מכה בפטיש,

תִּתֶּן-לִי היינו הכנסה,

עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ היינו הוצאה שהם הכנסה והוצאה של עשיר ומתנות עניים.

וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם [כנ"ל] ירמוז לנר שבת והיינו המכבה והמבעיר,

ויחד הם ל"ט מלאכות האסורות בשבת, ארבעים חסר אחת.

וזה שאמר בתחילה **וְנָתַן לִי**. **לִי** בגימט' **מ'**. והמילה **לִי** למעט אחת. והיינו **ל''ט מלאכות**, ארבעים חסר אחת. שכל מעייניו של יעקב שיוכל לשמור שבת בארץ נכריה אצל לבן הארמי. והשמירת שבת תשמרנו. וזה שאמר לו הקב"ה (כח,טו) **וּשְׁמַרְתִּיךָ** זו שמירת שבת **וַהֲשִׁבֹתִיךָ** בזכות **השבת**. וזה שאמר **וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם**. אל תקרי **וְשַׁבְתִּי** אלא **וְשַׁבַּתִּי בְשָׁלוֹם.**

^^^^

וְהִנֵּה רָחֵל בָּתּוֹ בָּאָה עִם-הַצֹּאן (כט,ו)

בָּאָה עִם-הַצֹּאן בהווה. ולכן המילה באה נקודה ומוטעמת במלרע. **בָּאָה.** שיש לה מציאות של **בָּאָה** תמיד. וכן לעתיד לבוא, רחל עתידה להיות **בָּאָה** עם הצאן עִם צאן קדשים, **עִם עַם** ישראל השבים מן הגלות. שהלכה ורעתה את רחליה בלא לאות, וברחמים ובחמלה. ואע"פ שלאחר מכן כתיב **בָּאָה** בלשון עבר, רמז הוא שכשם שבאה בעבר כן תבוא לעתיד לבוא. לכן כתיב **[כט,ט']** עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל | **בָּאָה** [באה כבר, עבר], עִם-הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ **כִּי רֹעָה הִוא**. מאי **כִּי רֹעָה הִוא**, כי זה תפקידה בעבר, בהווה ובעתיד. להיות רועה לצאן קדשים, עד עת שָׁבִים מן הגלויות.

ועל דרך הצח, **כִּי רֹעָה הִוא**, קרי **היא** וכתיב **הוא**. ירמוז לגואל אחרון כראשון, הרועה הנאמן, יחד עם כל שבעת הרועים בב"א.

^^^^

וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ (כט,ז')

יש ליתן טעם לג' תמיהות לכאורה:

לעומקו של מקרא
ויצא

א. מה הוא זה שפסקו הרועים להשקות הצאן בעיצומו של יום, עד כדי שצריך לומר להם **הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה.**

ב. לאומרו **הן עוד היום גדול**. והרי בעיצומו של יום הוא מדבר אליהם. וברור לכל, לכאורה, שעוד היום גדול.

ג. מדוע כביכול נותן מוסר לאנשים אשר לא ידעם, באומרו **הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ.**

ותשובה אחת לכולן **וכפירוש רש"י: [כט,ז']** לפי שראה אותם רובצים, **כסבור** [יעקב] שרוצים לאסוף המקנה הביתה **ולא ירעו עוד**, אמר להם, הן עוד היום גדול, וגו'.

פירוש: יעקב סובר שהרועים רוצים לאסוף את המקנה בעיצומו של יום בלי לרעות עוד, כי אולי חושבים הם שגם היום יחשיך העולם מוקדם כ**אתמול, שהרי** אתמול בשעה כזאת שקעה **בשבילו** החמה, **וחָשַׁךְ כל העולם** בעיצומו של יום, ואולי חושבים הם כי מעתה זה מנהגו של העולם. **ולכן סבר יעקב** שגם היום סיימו הרועים להשקות עדריהם מוקדם בעיצומו של יום, ולשוב מיד לביתם בטרם יחשך.

לכן אומר להם יעקב: מה שחשכה לכם החמה ביום אתמול זה **היה בעבורי**. והיום אין חשש לזה, **הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ.**

אלא שלתשובה זו יש ליתן טעם מדוע אמנם לא הלכו הרועים כסברת יעקב, אלא המשיכו עדריהם לרבוץ שם, כנאמר: [כט,ב'] וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה-שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי-צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן-הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל-פִּי הַבְּאֵר:

ולעומקו של מקרא יֵאָמַר, כי היו מְשָׁתָּאִים לנוכח גדלותו של יעקב. כי ראו אדם גדול עומד לפניהם. שלא הבינו שינוי מנהגו של עולם, מדוע אמש שקעה החמה מוקדם והיום לא. והרי עתה עומד לפניהם האדם שבעבורו נשתנה מנהגו של עולם.

ועוד, שראו הרועים כי יעקב גלל לבדו את האבן מעל פי הבאר מה שאין הם יכולים לעשות ללא שאר הרועים, ובזה ידעו כולם כי לא רק אדם גדול לפניהם, אלא אדם כמלאך, השולט במערכות הטבע, ובמערכות התכונה, השמש הירח והכוכבים.

לעומקו של מקרא
ויצא

ועל דרך הרמז, תרמוז הפרשה למחלוקת ר' יהודה ורבנן, במסכת ברכות, תחילת פרק תפילת השחר, גבי תפילת המנחה. רבנן אומרים תפילת **המנחה עד הערב,** ור' יהודה אומר תפילת המנחה **עד פלג המנחה,** שהוא שעה ורבע לפני השקיעה. **ומכאן ואילך** אפשר **להתפלל מעריב אפי' בעוד היום גדול.**

ומסקנת התוספות לגבי תפילת ערבית [ברכות בדף ב.] דְּעָבַד כְּמַר עָבַד, וּדְעָבַד כְּמַר עָבַד. **דְּעָבַד כְּמַר עָבַד** שתפילת ערבית משעת צאת הכוכבים, **וּדְעָבַד כְּמַר עָבַד** שיכול להתפלל ערבית כבר מפלג המנחה.

ומפרשתנו אתי שפיר מסקנת הגמ', **דְּעָבַד כְּמַר עָבַד, וּדְעָבַד כְּמַר עָבַד. שאתמול** עשה יעקב כר' יהודה, והתפלל מעריב מוקדם, והיינו ב"פלג". [כי השקיע הקב"ה חמה מוקדם בעבורו], **והיום** הוא אומר לרועים **הן עוד היום גדול,** כרבנן, **שהיום** עתיד להסתיים היום בצאת הכוכבים, ולכן אמר להם, לכו רעו.

ויש לשאול, לגבי רחל הבאה עם הצאן, **מה היה בדעתה לצאת עכשיו עם הצאן,** והרי אתמול בשעה כזו שקעה החמה.

ויש לומר דלכן כתיב וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ **בָּאָה** עִם-הַצֹּאן, בהווה. שהיא במציאות של **בָּאָה, כנגד כל חשבון והגיון.** וכאז כן עתה ולעתיד לבא. היא באה ובאה ובאה, **כנגד כל חשבון של חשכת הגלות,** ומביאה אתה את אור הגאולה.

^^^^

וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ לָבָן אֶת-שֶׁמַע יַעֲקֹב בֶּן-אֲחֹתוֹ (כט,יג')

יש לשאול מדוע נכתב בכפילות **כִּשְׁמֹעַ אֶת-שֶׁמַע,** מה שמועה שמע ובא, ויש לומר כנ"ל, את השמועה שיצאה עליו שאדם גדול הוא, **ושולט בעולמות.** ויחבק לו וינשק אותו, ופירש"י שחפש שמא זהובים הביא והנם בחיקו.

ולעומקו של מקרא יש לומר לאור הנ"ל שחפש אצל יעקב היכן הם התרפים שבעזרתם חולל כל הנפלאות

לעומקו של מקרא
ויצא

האלו. ולכן כשדולק אחריו לאחר כ' שנה מזכיר ואומר לו **(לא,ל')** לָמָּה נָּנַבְתָּ אֶת-אֱלֹהָי, הרי יש לך כוחות משלך. וכן אמר שם **עַתָּה הִסְכַּלְתָּ עֲשׂוֹ (לא,כח).**

וכאומרו, כשהגעת חוללת נפלאות במערכות הטבע. **ועתה, בלכתך** תפשת אומנות **עשו אחיך** שפונה אל רהבים? וכדי לנקות עצמו מכל וכל מאשמה זו **אמר יעקב ללבן** [פרק לא פס' לב'] עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת-אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר-לְךָ מָה עִמָּדִי וְקַח-לָךְ כי **לְךָ** הם ראויים.

^^^^

אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים

וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת-רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה (כט,יח')

ויש לשאול, לאומרו **אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים,** והרי רבקה אומרת לו **[כז, מד-מה']** וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ **יָמִים אֲחָדִים** עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ, עַד-שׁוּב אַף-אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ לּוֹ **וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם.** ומניין לו הבטחון להתחייב ללבן **ארבע עשרה שנה** בבנותיו ועוד שש שנים בעבודת הצאן.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שכל מה שהתחייב ללבן נרמז **בימים אחדים** שאמרה לו אמו.

ולית מלתא דלא רמיזא באורייתא:

וכן רמזה לו אמו, שיהיה **שבע ועוד שבע ועוד שש.**

כיצד:

שהרי אמרה לו רבקה אמו בפרשת תולדות (כ, מד-מה'): וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים **עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֲמַת** אָחִיךָ: **עַד-שׁוּב** אַף-אָחִיךָ מִמְּךָ.

וכך הוא החשבון: עד אשר **תשוב** חמת אחיך הוא לשון **שבע.** עד **שוב** אף אחיך הוא לשון של **עוד שבע.** הרי פעמיים שבע. ולשון תש**ו**"ב ושל**ו**"ב סובלת **ו'** באמצען, והוא רמז **לשש** שנים נוספות. **ו'** אחת לשון תוספת, **ו'** שניה שהתוספת **שש** שנים. **ובזה נרמז לו שיהיה אצל לבן עשרים שנה.**

ועוד יש לשאול, מאי אומרו **אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים.** והרי עד עתה היה יושב אהלים ולא ידע עבודה מה

לעומקו של מקרא
ויצא

היא. ומהיכן בטוח היה בעבודתו שבע שנים. אלא מתוך ההבטחה של הקב"ה כי לא **אֶעֱזָבְךָ**, נתנו לבו לומר **אֶעֱבָדְךָ**. שהאותיות "ד" ו-"ז" מתחלפות הן, וכן יחליפו מקומן. ולכן לא חשש כי אתה עמדי.

^^^^

תְּתִי מִתְּתִי

וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי (כט,יט')

יש ליתן טעם מדוע אמר **תִּתִּי מִתְּתִי**.

ויש לומר, לפי שנאמר במדרש תנחומא **לבן זה בלעם**, מצינו לשון של רמאות זו של **תִּתִּי מִתְּתִי** שגורה בפיו של **לבן הוא בלעם**. וכן אמר **בלעם**. שנאמר וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל-שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל-אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן ה' **לָתֵתִי** לְהַלֵּךְ עִמָּכֶם. **[במדבר כב,יג'] הרי שלשון של רמאות שגורה בפיו. כי בלבו רצה לילך לקללם.**

וכן כאן רמז לו את רמאותו. שהרי **תִּתִּי** בגימט' קטנה **לאה** (9). **מִתְּתִי** בגימטריא קטנה **רחל** (4) רמז לו **שטוב לו לתת את לאה מלתת את רחל.**

עוד רמז רמז לו, טוב **תִּתִּי** אותה [את לאה] **לך**, **מִתְּתִי** אותה לאיש **אחר**, ומיהו איש אַחֵר - זה עשו. שעשו עכשיו הוא איש אחר לאחר שמכר לך את הבכורה. והרי היו אומרים הגדולה לגדול והקטנה לקטן.

ועוד רמז רמז לו, שאמר לו **שְׁבָה עמדי**. חלק התיבה **עמדי** לשניים: שבה **עמ-די עם ד''י.** שבה עם לאה י"ד שנה. ויעקב רצה קודם כל להתחתן עם רחל, לצד היותה באה עם הצאן, **להבטיח גאולתנו טרם גלותנו.**

^^^^

וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ (כט,כ)

כְּיָמִים אֲחָדִים

כוונתו בזה שהיו אלו **כעין** מה שאמרה לו אמו, [תולדות,כז,מד'] וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ **יָמִים אֲחָדִים.** אלא שליעקב נדמו הימים עוד יותר קלים ממה שאמרה לו אמו, לכן נכתב כאן בכ"ף הדמיון

ובניקוד של "שוא": וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו **כְּ**יָמִים אֲחָדִים, שהיו בעיניו כתרגומו זעירין [ובתרגום יונתן קלילין], ואף פחות מזה, שנדמו לו כימים של **שָׁוְא** וכהרף

לעומקו של מקרא
ויצא

עין, וכפי שמנוקד **כְּיָמִים** ב-**שְׁוָא**. ונרמז באותן אותיות בניקוד הפוך, שנהפכו לו **משְׁוָא** לְ**שָׁוְא** והיינו שכל עבודתו אצל לבן לא **שָׁוְה** לו ליעקב כנגד אהבתו לרחל אלא לשוא והבל, וכהרף עין.

או כלך לדרך זו: אל תקרי **אַחָדִים** אלא **אחוזים**. שכן ד' וז' מתחלפות במוצא הפה. ורצה לומר שהיו כל ימיו אחוזים בידו כאדם המחזיק חפץ יקר בשמירה מעולה שלא לאבדו. וכבר למוד הוא בכך מבטן אמו שנאמר וְיָדוֹ **אֹחֶזֶת** בַּעֲקֵב עֵשָׂו, ואחיזה זו היא מקור הברכה, שלא ליתן לבעל הדין לחלוק ולקטרג, ויוכל להוציא ברכת ה' אל הפועל.

^^^^

הֲלֹא בְרָחֵל

(כט,כה') וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה-הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל-לָבָן מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי (כט,כה')

הלא לשון **לאה. הלא ברחל**, שחשד בו מתחילה שיחליף לו **רחל בלאה.** לכן אמר **בחילוף** אותיות **הלא ברחל.**

וכאומרו **הלא לא** תחליף לי את **רחל בלאה.** ולכן מן הדין מגיע לו גם את רחל. אלא שנתרצה לבקשתו של לבן לעבוד **עוד שבע** שנים אחרות, כי ממילא לא הגיע זמנו לשוב, כפי שרמזה לו אמו, וכמובא לעיל כט,יח' בעניין שאמרה לו אמו בפרשת תולדות **תשו"ב ושו"ב**, שהוא חשבון של עשרים שנה, כנ"ל, ארבע עשרה שנה בנשיו, ועוד שש שנים בצאן.

^^^^

וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה-הִוא לֵאָה (כט,כה')

הִיא לֵאָה. הִוא כתיב. וכאילו כתוב והנה **הוא לאה. הוא לאה.** ומאי **הוא לאה.**

ושמא י"ל שהיתה מסטרא דדכורא, ממידת הזכר שאינה יכולה ללדת, רק מתוך שהיתה שנואה התהפך מזלה, לקיים את הפסוק (קהלת ג,טו) **וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף.**

ועל דרך הרמז והסוד, י"ל שהבין יעקב בשפת המלאכים **שהוא**, **המלאך** הנקרא בשם **לאה,** ובן זוגו **המלאך** הנקרא בשם **האל**, [היוצאים מע"ב שמות

לעומקו של מקרא
ויצא

של ג' פסוקים ויסע ויבא ויט, לפי שיטה ג' כמפורט בארוכה בלעומקו של מקרא, פר' בשלח], הם שהיו **בעצה עמוקה** להסכים עם לבן להחליף את רחל בלאה, מהיות מצולות עמוקים נסתרים מעין הנבראים. ולכן נאמר הוא **לאה**, וכאומרו: הוא השם הקדוש **האל**, הוא השם הק' **לאה.** שנשתוו בתפקידם להחליף זו בזו.

ואשר על כן י"ל כי מעולם לא עָנָא יעקב ללאה, אלא נקראת שנואה על שם שהיתה בתחילה ראויה לעשו השנוא שנאמר עליו **[מלאכי א,ג'] וְאֶת-עֵשָׂו שָׂנֵאתִי.** וכן מובא במדרש רבה (ע,טו') שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים כְּדִ הָיוּ הַתְּנָאִים, **הַגְּדוֹלָה לַגָּדוֹל** וְהַקְּטַנָּה לַקָּטָן, וְהָיְתָה בּוֹכָה וְאוֹמֶרֶת יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא אֶפֹּל בְּגוֹרָלוֹ שֶׁל רָשָׁע.

וממשיך המדרש לברר עד כמה גדולה תפילה בדמעות ושערי תפילה לא ננעלו: **אָמַר רַב הוּנָא קָשָׁה הִיא הַתְּפִלָּה** [כלומר בעלת כוח ומשקל] **שֶׁבִּטְלָה אֶת הַגְּזֵרָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁקִּדְּמָה לַאֲחוֹתָהּ.** ובכך הבין יעקב **שמה' יצא הדבר.**

^^^^

וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הָבָה-לִּי בָנִים וְאִם-אַיִן מֵתָה אָנֹכִי: (ל,א')

וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן (ל,ב')

ויש לשאול מדוע **וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל**. והרי הוא בעל מידת התפארת, היא התורה הק' שנאמר בה **וכל נתיבותיה שלום**.

ולעומקו של מקרא י"ל שהכעס היה על כך שיש כאן חשש **היפוך בצינורות השפע,** ולכן בחר בחרון אף בשר ודם כדי לא לעורר חרון אף של מקום.

וכפי שמובא לעיל בפתח הדברים יעקב אבינו נתברך במידת **אנכי** ובמידת **אהיה**. וראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי **אלהים** עולים ויורדים בו. והנה **ה'** ניצב עליו. וידע היטב מה היא המידה של **גבוה מעל גבוה**. שמידת ההשגחה השולטת בארץ היא מידת **אלהים,** היא מידת **הטבע** ובגימ' הטבע הוא אלהים. **ומעל הטבע** היא מידת **הוי"ה** ב"ה. וגבוה מעל גבוה

לעומקו של מקרא
ויצא

הוא מידת ה"**אנכי**" שבעולם עליון. וגבוה מעל גבוה היא מידת **אהיה** הק'. כפי שהתגלה בהר סיני **אנכי ה' אלהיך**. אשר הוצאתיך מארץ מצרים. והן ג' שמות ה', גבוה מעל גבוה.

והנה, כאשר תובעת ממנו **הָבָה-לִּי בָנִים** וְאִם-אַיִן מֵתָה **אָנֹכִי**. הבה לי **אתה** בדרך שֵׁידוּד מערכות הטבע כפי שאתה יודע, ואם **אַיִן**, כביכול, **מתה אנכי, תמה מידת האנכי** שמושפעת עליך. **ונראית רחל ליעקב** כאילו תובעת ממנו בדרך **הטבע** להתערב בענין ההשגחה **שלמעלה** מן הטבע.

ולזה כעס ואמר **התחת אלקים אנכי.** האם מידת **האנכי** שהיא **מעל** הטבע, האם יעלה על הדעת להציבה **מתחת** מידת **הטבע** הוא **האלהים**. ואת תובעת ממני בדרך הטבע להשפיע על מידת **האנכי**. והרי מידת **האנכי** צריכה להוריד השפע אל מידת **ההויה** ומשם אל **האלקים** הוא דרך הטבע. **ולכן** בחר יעקב **בחרון אף בשר ודם** כדי לא לעורר **חרון אף של מקום.**

לכן אמרה **הִנֵּה אֲמָתִי.** לא אמרה שפחתי. אלא **אֲמָתִי**. שחזרה מיד לדבוק במידת **האמת** של יעקב. וכאילו אומרת **אמיתתך היא אמיתתי.**

^^^^

וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל-בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַּם-אָנֹכִי מִמֶּנָּה (ל,ג')

יש לשאול מאי **גַּם** שאמרה **וְאִבָּנֶה גַּם-אָנֹכִי מִמֶּנָּה. וְאִבָּנֶה מִמֶּנָּה** הוי ליה למימר. ומאי **גם**.

אלא כמובא במדרש פרקי דר' אליעזר. שאמרה אעשה **כמעשיה של שרה.** כשם שאמרה שרה **וְאִבָּנֶה מִמֶּנָּה** מהגר שפחתה, כן **אִבָּנֶה גם אנכי** ממנה, מבלהה שפחתי.

אלא ששם במדרש מבואר, ששרה התכוונה שישמעאל **הפסול** יִוָּלֵד בהגר, ואז שרה **תִּבָּנֶה** ביצחק **בזרע כשר.** אבל כאן אינו דומה, כי אין פסול בזרעו של יעקב, וחוזרת השאלה מאי ואבנה **גם** אנכי ממנה.

ושמא יש לומר שרחל התכוונה להגיע למידת **הוותרנות** של שרה, שמתוך **שויתרה** לשפחתה, נפקדה. וזה שהתכוונה רחל. שמוותרת היא לשפחתה, שתלד ליעקב, **ומויתור** זה **תִּבָּנֶה גם היא**, כמו שנבנתה שרה. ועל כן באומרה **ממנה** אינה מתכוונת

לעומקו של מקרא
ויצא

לבלהה, אלא **לשרה**. **ממנה, משרה למדתי**. **וְאִבָּנֶה** גם **אנכי** ממנה, משרה. **ויש** להבין מאי **אנכי**, שאמרה וְאִבָּנֶה גַּם-**אָנֹכִי** מִמֶּנָּה. שהרי **אנכי** הוא כינוי לקב"ה. ומי ילוד אשה שיקח לעצמו כינוי זה, בלי לרמוז לבורא עולם.

ויש לומר שזו כוונתה: **שֶׁאֶבְנֶה** את מידת **דביקותי באנכי**, ממנה, **מאמיתתי זאת אשר קבלתי ממך**, ועל ידי כך שאגדל את בני שפחתי, ואשפיע עליהם רחמים, כן יושפעו רחמי שמים **ממרומי מידת האהיה, אל מידת האנכי ומשם אל מידת ההויה ומשם אל דרך האלהות שבטבע** ליתן לי בן. **וְאֶבְנֶה גם את מידת האנכי ממנה, ממידת האהיה**.

ועל דרך הצח, רמוזות המידות האלה בר"ת ובס"ת של **וְאִבָּנֶה גַּם-אָנֹכִי מִמֶּנָּה**. כיצד:

וְאִבָּנֶה גַּם-אָנֹכִי מִמֶּנָּה הרי מידת **הוי"ה** רמוזה בסופי תיבות ובאות **ו** שבתחילה. ומידת **האנכי** מפורשת בה, ומידת **אלהי"ם** רמוזה במילת **גַּם** שהאות ג' תורה על **ל'** בגימ' קטנה. **ה'** של אבנה, **א-י** של אנכי ו-**ם** של **גַּם**, הרי יחד **אלהי"ם**.

הרי לפנינו השתלשלויות כל ההויות בכל העולמות על פי הסדר של ירידת השפע בדרך האמת:

אנכי-הוי'ה-א'לקים

ועל דרך הדרש מובא במדרש רבה ויצא פרשה ע"א, שבשעה שאמר יעקב לרחל ברוגזא **התחת אלקים אנכי**, יצתה בת קול ואמרה, כך עונין את המעוקות? **חַיֵּיךְ שֶׁבָּנֶיךְ עֲתִידִים לַעֲמֹד לִפְנֵי בְּנָה.**

ואף כי פעמים מספר עמדו האחים לפני יוסף בהכנעה ובהשתחוויה, **יש לומר** שדברי המדרש **התקיימו דווקא באותה פעם שחזרו מלקבור את אביהם**.

כשאמרו הננו לך לעבדים, ויבך יוסף בדברם אליו ויאמר **התחת אלהים אני**, בזה תיקן את מידת הרוגז של אביו, **למפרע**. שכן אמר **את אותן המלים שאמר אביו ברוגז** - אמרן יוסף **בנחת**. יעקב אומר ברוגזא לרחל בטרם נולד יוסף: **התחת אלקים אנכי?** ויוסף אומר לאחיו בנחת: **התחת אלקים אני.**

לעומקו של מקרא
ויצא

ומפרש רבנו **בחיי** שהתכוון בזה לומר בענווה, **אני תחת המרכבה**. ובזה תיקן רוגזו של אביו. והיה זה **נ"ב שנה** לאחר שאמר יעקב **התחת אלקים אנכי**. ובאומרו כן לאחר נ"ב שנה, נרמז בזה **מידת ב"ן, היא הופעת ה' במרכבה בעולם העשייה** והשם השולט בה הוא הוי"ה במילוי וו,הה, כזה: **יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.** גימ' **ב"ן**

ועל דרך הצח יש לומר, כי **אנכי** שאמר יעקב הוא **אני עם כ',** והאות כ' מורה על ה**כ**עס. ויוסף השמיט את כ' ה**כ**עס ואמר בניחותא התחת אלהים **אני**. כלומר באומרו **אני**, תיקן את **כ' הכעס** של אביו.

ועוד, יש לעיין בדברי המדרש שנאמר בו **חַיֶּיךָ. חַיֶּיךָ שֶׁבָּנֶיךָ עֲתִידִים לַעֲמֹד לִפְנֵי בְּנָה.** שנרמז בזה שהיה ראוי לנכות לו מחייו ל"ג שנה, כמנין ל"ג אותיות בדבריו, **וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמְּךָ פְּרִי בָטֶן** והם ל"ג אותיות, שבגללן היה ראוי **לקצר ימיו בשלשים ושלש שנים**. שכן במקום מאה ושמונים שנה שחי יצחק אביו חי יעקב רק **מאה וארבעים ושבע שנה.** אלא שתיקון יוסף באומרו באמירה רכה **התחת אלהים אני** ביטל את קיצור ימיו לפי שעה.

ואע"פ שאמירתו הרכה של יוסף **התחת אלהים אני** נאמרה לאחיו בחזרתם מלקבור את אביו, ולכאורה **מאי דהוה הוה,** ומה תיקון יש כאן לקיצור ימיו, מכל מקום הקב"ה **מצרף מחשבה טובה למעשה,** ומכיון שזו היתה מחשבתו עוד לפני מות יעקב, עזר הדבר לתקן קיצור ימיו והעמידם על מאה ושמונים שנה כבתחילה.

ומעתה, אמנם, היה ראוי יעקב לחיות **מאה ושמונים** שנה כיצחק אביו. **אלא שגרם דבר אחר לקיצור ימיו והוא** בעמדו לפני פרעה אמר **ל"ג תיבות** שנראו **כמתרעם על מידותיו.** כשאמר **מעט ורעים היו ימי שני חיי וכו'** ועל כן חזרה מידת הדין והורידה מסכום חייו את ל"ג השנים שקבל חזרה בתיקון יוסף. [כמידת התיבות שהתרעם לכאורה לפני פרעה, ויבואר במקומו בפרשת ויגש מז,ט']. **ואשר על כן** בתקנו את מידת אביו אמר המדרש על יעקב, **חַיֶּיךָ. שֶׁבָּנֶיךָ עֲתִידִים לַעֲמֹד לִפְנֵי בְּנָה, ובזה קבלת את חַיֶּיךָ.**

לעומקו של מקרא
ויצא

ועוד על דרך הרמז והסוד יֵאָמֵר שהמלה **אני** היא אחת משמות ע"ב הקדושים, כפי המובא במסכת סוכה מה. במשנה ובגמרא וברש"י על המשנה מה היו אומרים "**אני והו הושיעה נא**".

והם שני שמות השם מע"ב הקדושים היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלח. ושמות אלה, **אני והו,** הן הנהגת ה' בעולמו, והם **תחת** מידת האלקים והם כמלאכים אשר שלח יעקב מלאכים ממש. והם אכן **תחת אלקים בהשתלשלות ההויה.**

ומה שאמר יעקב ברוגזא התחת אלקים אנכי וכנ"ל שמא התהפכו הצינורות ומידת **האנכי** שמעל אלקים האם היא ח"ו תחת אלקים?!
אשר על כן:
כאן אומר יוסף **בנחת**: מידת ה"**אני**" היא **תחת** מידת **אלקים** לפי הסדר הראוי, כזה:

אהיה
אנכי
הויה
אלהים
אני

לכן אמר: אני מרכבה לשכינה, ולכן אכלכל אתכם ואת טפכם. ובזה תיקן לא רק את מידת אביו אלא גם את מידת אמו, והסיר חרון אף מן העולם. ומידה זו תפסה רחל בצאת נשמתה ותקרא לו בן **אוני.** וכאומרה: **בן ואני** וכאומרה **אני והו** הושיעה נא.

^^^^

וְאֶתֵּנָה - וְאַתֵּנָה

וַיֹּאמֶר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה. (ל,כח')

וְאֶתֵּנָה. לשון תנאי. שכלפי חוץ אמר **וְאֶתֵּנָה** מלשון נתינה, ובלבו ברמאותו התכוון לומר **וְאַתְּנָה**, שאחליף תנאי עבודתך עשרת מונים.
וזה שאמר יעקב לנשיו בשדה: **(לא,ו') וְאַתֵּנָה** יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל-כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת-אֲבִיכֶן: רצונו לומר **וְאַתְּנָה יְדַעְתֶּן** את אשר אמר **וְאֶתֵּנָה** ואת אשר החליף **תנאיו** וכו'. וַאֲבִיכֶן הֵתֵל בִּי וְהֶחֱלֵף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים. והקב"ה שילם לו מידה כנגד מידה, **וְלֹא נְתָנוֹ** אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי. ולא נתנו להחליף תנאיו.

^^^^

לעומקו של מקרא
ויצא

וְהַכְּשָׂבִים֙ הִפְרִ֣יד יַעֲקֹ֔ב וגו' **וַיָּ֥שֶׁת-לוֹ֙ עֲדָרִ֔ים לְבַדּ֑וֹ וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם עַל-צֹ֥אן לָבָֽן:** (ל,מ')

יש ליתן טעם לאומרו **וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם.** שהרי **על דרך הפשט, שָׁתָ֖ם** הוא מלשון **שָׂם** כמו לא **שָׁת** לבו. **וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם עַל-צֹ֥אן לָבָֽן** לא **שָׂם** אותם יחד עם צאן לבן. ומדוע ישתמש הכתוב דוקא בלשון **שָׁת** לומר **וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם עַל-צֹ֥אן לָבָֽן**.

ויש לומר לעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז, כאן רמז הפסוק ללבן הוא **בלעם שתום העין,** אשר בעינו האחת רצה לתת עין רעה בעם שלם. ולא עלתה בידו. באשר היו ישראל **בדד עין יעקב.** הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב. ולכן לא עלתה לו לבלעם.

וכך רמז הפסוק: **וְהַכְּשָׂבִים֙ הִפְרִ֣יד יַעֲקֹ֔ב,** הם צאן קדושים עם ישראל הנפרדים מן הגויים, **וַיָּ֥שֶׁת-לוֹ֙ עֲדָרִ֔ים לְבַדּ֑וֹ,** וישת מלשון שת לבו, **נתן אל לבו** להיות עם **לבדד** ישכון, כדי שלבן **הוא בלעם שְׁתֻם הָעַיִן,** לא יוכל ליתן עין רעה על צאן קדושים. זה שכתוב **וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם עַל-צֹ֥אן לָבָֽן.** סרסהו ודרשהו: **וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם לָבָן שְׁתֻם הָעַיִן** את עינו הרעה **עַל-צֹ֥אן** קדושים, משום שיעקב **לֹ֥א שָׁתָ֖ם עַל-צֹ֥אן לָבָֽן**.

ולעומקו של מקרא יש לומר שיעקב למד מידה זאת להיבדל מן הגויים, **מאברהם** [כמובא בפרשת וירא], בהציבו את שבע כבשות הצאן **לבדהן** עת כרת ברית עם אבימלך. לבדד ישכון, גם כאשר נכרתת ברית עם הגויים.

^^^^

וְהָיָ֣ה הָעֲטֻפִ֗ים לְלָבָן֙ וְהַקְּשֻׁרִ֔ים לְיַעֲקֹ֖ב (ל,מב')

לית מילתא דלא רמיזא באורייתא. רמז למה שמתעטפים בטלית לבן, ואח"כ קושרים התפילין. וזה ניתן רק ליעקב ולבניו, וזר לא יבין את זאת. שנא' **וְהָיָ֣ה הָעֲטֻפִ֗ים לְלָבָן֙ וְהַקְּשֻׁרִ֔ים לְיַעֲקֹ֖ב וקרי ביה:** וְהָיוּ **הָעֲטֻפִ֗ים** בְּלָבָן֙ **וְהַקְּשֻׁרִ֔ים – לְיַעֲקֹ֖ב.**
מה שעטופים בלבן וקשורים (בתפילין), זה אך ורק **ליעקב**.

^^^^

לעומקו של מקרא
ויצא

וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן-לִי: וגו' **וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם** וגו' **וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם** וגו'. (לא, ט-יא')

יש ליתן טעם לאומרו **ויצל** אלקים, ואחרי כן ויאמר אלי מלאך. והרי הוי ליה למימר ויאמר אלי אלקים, ואמאי אמר וַיֹּאמֶר אֵלַי **מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים**. **ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד יש לומר,** שנקרא **מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים** על דרך אומרו **וַיַּצֵּל אֱלֹהִים**, הוא **המלאך** מע"ב שמות הנקרא **יצל**, היוצא מג' פסוקים ויסע ויבא ויט, (בשלח יד, יט-כא), הוא **המלאך** הממונה להציל רכושם של ישראל. ומכוון כנגד המילה **להם** בפרשת ציצית. (וְעָשׂוּ **לָהֶם** צִיצִית).

וכאומרו וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה אֲבִיכֶם, אל תקרי **וַיַּצֵּל אֱלֹהִים** אלא כביכול אלקים וְיַצֵּל. **אלקים והמלאך יצל, שנשלח על ידו.** ולכן נאמר בהמשך **וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם** וגו'. הוא המלאך **יצל** האמור.

^^^^

וַיָּשֶׂב לָבָן לִמְקֹמוֹ. וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וגו'. (לב,א-ב')

ואמרו בתנחומא (בראשית טו), **לבן הוא בלעם,** ומצינו גם אצל בלעם לשון זאת של לבן **ויקם בלעם וילך וישב למקומו, וגם בלק הלך לדרכו.** (כד,כה')

ורמז בזה, שבלעם שב למקומו, שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות הנבואה האלקית שנזרקה בו, כביכול. **וגם בלק הלך לדרכו. לדרך החטאים והאבדון כבתחילה.**
ונאמר אצל בלק **"וגם", לרמוז לנו בזה,** שגם בלעם הלך לדרך החטאים והאבדון.

וכן כאן בויצא נאמר **וַיָּשֶׂב לָבָן לִמְקֹמוֹ,** שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות שהיה במחיצתו של קדוש עליון, יעקב אבינו, השולט בכל העולמות.

ובשימת לב, כאן בויצא **לא כתוב** ביעקב **גם** (**וגם** יעקב הלך לדרכו, ככתוב בבלעם). אלא **וַיָּשֶׂב לָבָן לִמְקֹמוֹ. וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ.** שאין

לעומקו של מקרא
ויצא

ליעקב שייכות וזיקה וקשר כלל למקומו השפל של לבן. לבן למקומו השפל, ויעקב לדרכו לדרך העולה בית א-ל.

^^^^

הפטרת ויצא

בספר הושע

נמצאו בזה כמה מנהגים:
למנהג הספרדים והתימנים וכן מנהג חב"ד הפטרת ויצא בהושע פרק י"א פסוק ז' **וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי** ועד פרק י"ב פסוק י"ב, ויש מוסיפים פסוקים י"ג-י"ד, הם הפסוקים של תחילת ההפטרה למנהג האשכנזים: **{יג} וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: {יד} וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יהו"ה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר**, עד סוף הספר פרק י"ד פס' י' **מִי חָכָם וְיָבֶן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יהו"ה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם**.

ויש מוסיפים עוד שני פסוקים מהנביא הבא יואל ב, כ"ו-כ"ז כדי לסיים בדבר טוב וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְהוָ"ה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא **וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:** וְיֹדַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָ"ה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד **וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:**
ויבואר לקמן.

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

בין למנהג הספרדים ובין למנהג האשכנזים נראה בעליל כי פסוק יג **וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר**, הוא השייך לפרשת ויצא והוא שקושר את תוכחת הנביא לפרשתנו.

ויש להבין כיצד שאר הפסוקים בהפטרה גם הם משתייכים לפרשתנו.

ובשימת לב, פסוקים י"ג י"ד הם כעין אותה מטבע לשון: **וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר, וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יהו"ה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר**. וכאומרו: אל תהיו בזים לתוכחת הנביא, כי כשם שהעלה אתכם נביא ממצרים, כן נשלח נביא להעלותכם ולהחזירכם בתשובה. ודימה זאת ליעקב: כשם שסובב הקב"ה ליעקב לעבוד ברחל, ולשמור הצאן

לעומקו של מקרא
ויצא

בלאה, כן סובב הקב"ה לישראל לעלות ממצרים על ידי משה ולחזור בתשובה על ידי הנביאים כנאמר [פרק יד,ב'] **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יהו"ה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ**. ולזה התכוון הנביא באומרו: **וּבְנָבִיא נִשְׁמָר**. שעל ידי תוכחות הנביאים, ישראל נשמרים להיות מובדלים מן האומות, וחזרתם בתשובה היא עלייתם. ובכך יובנו הפסוקים של ההפטרה גם למנהג הספרדים: [הושע יא, ז'] **וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי**, וכפירוש המלבי"ם: עיניהם תולות למרום ומיחלות **שאשוב אליהם בצר להם**, ועכ"פ יבקשו שלא אתרחק עוד יותר למעלה כדי שאהיה קרוב להם, וזה שהבטיחו הקב"ה ליעקב בצאתו לחרן: **{טו}** וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ **וַהֲשִׁבֹתִיךָ** אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ. שהרי התפלל יעקב בצאתו לחרן: [כח, כ-כא] **אִם-יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי** וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ: **וְשַׁבְתִּי** בְשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: ומצינו כאן לשון נופל על הלשון, לשון **תשובה** ולשון **הֲשָׁבָה**, להשיבו אל אביו, תרתי משמע. אל אביו שבשמים ואל אביו שבארץ כנען.

ועל התשובה מוכיח הושע את ישראל באומרו: [יב,א']: **סָבְבֻנִי בְכַחַשׁ** אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל. ופירש המצודות: הנה מלכות אפרים סבבו אותי **בְּכַחַשׁ כאלו שָׁבִים אלי**, אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם. ועל כך מוכיחם הנביא שתפסו אומנותו של לבן, שניסה **לסובב בכחש** ולרמות את יעקב עשרת מונים, תחת אשר היו צריכים לתפוש אומנותו של יעקב אביהם להיות איש תם יושב אהלים. **וכן פירש רש"י** על פס' ד-ו: [פס' ד'] **בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים:[פס' ה'] וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן לוֹ [פס' ו'] וַיהו"ה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יהו"ה זִכְרוֹ**. אומר הקב"ה:

כל זה עשיתי לו, אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר, **וכאשר הייתי [עם יעקב] מאז כן עתה**. ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו, **וכן הייתי שומר עליכם כאשר שמרתי על יעקב אביכם, עת שמר על צאנו.**

ולהמשך ההפטרה כמנהג האשכנזים: **{יג} וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: {יד} וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יהו"ה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר:**

לעומקו של מקרא
ויצא

פירש"י ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא **בנביא העלה** וגו'. **וראוי לכם לשמוע אל נביאיכם.** ואכן, מכאן ואילך עד סיום ההפטרה מוכיחם הנביא על עבודת גילולים שבידם: **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יהו"ה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ.** עד אשר מסיים הנביא בפסוקי הנחמה, ומבטיחם שלא תפסיק השגחתו מהם, כטל הזה שאין בו הפסק כלל. שעל כן נשלחתי אומר הנביא להחזירכם בתשובה: **וכפי שהבטיחו הקב"ה ליעקב בצאתו לחרן**: {כח,טו'} וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ.

ומסיים הנביא:

{י} מִי חָכָם וְיָבֶן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יהו"ה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם.

ופירש מצודת דוד: מי חכם. מי שהוא חכם יבין אלה הדברי' ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש וצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון, אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם יסלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם.

ולעומקו של מקרא יֵאמַר כי כשם שפתח ההפטרה ביעקב אבינו, **וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר**, כן סיים בו וכוונתו לומר, מי חכם יתבונן **בדרכו של יעקב, מצאתו ועד חזרתו**, וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים, **אין בהם נפתל ועקש כְּלָלָן, וצדיקים כיעקב** יֵלְכוּ בָם **ורשעים כלבן** יכשלו בם. וכפי שנאמר בסיום הפרשה: **וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ,** היא **דרך הצדיקים**, ומיד כתיב ביה וַיִּפְגְּעוּ-בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים, כנאמר [תהלים צא,יא] **כִּי מַלְאָכָיו** יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ **בְּכָל־דְּרָכֶיךָ** כפי הבטחת ה' ליעקב בצאתו לחרן, וכנאמר [תהלים קכא ח] יְהוָה יִשְׁמָר **צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ** מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. זה שאמר הנביא **וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם.**

ועוד יש לומר **לעומקו של מקרא** לגבי מה שיש מוסיפים שני פסוקים מיואל ב כו-כז כדי לסיים בדבר טוב:

וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא **וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:** וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה

לעומקו של מקרא
ויצא

אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד **וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:**

בשימת לב, חזר הנביא פַּעֲמַיִם על הסיומת: **וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם,** לומר לך שבזכות יושרו של יעקב לא יבושו בניו לעולם, **לא בעולם הזה ולא בעולם הבא,** ובזה הוא ממשיך את כוונתו של הנביא הושע: **כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָ'ה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם,** ילכו מחיל אל חיל בדרך הישר, בעולם הזה ובעולם הבא.

^^^^